

SCIENTIA ET HISTORIA

*Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos
konferencijos programa ir pranešimų tezės*

Molėtai

2022 m. gegužės 20 d.

Šiais metais konferencija skirta paminėti žymaus Lietuvos mokslininko Theodoro Grotthusso (1785–1822) 200-ąsias mirties metines, Lietuvos farmacijos istorijos muziejaus įkūrėjo doc. Alfonso Kaikario (1922–1997) 100-ąsias gimimo metines ir Lietuvos universiteto įsteigimo šimtmetį.

Konferencija vyks 2022 m. gegužė 20 d. Lietuvos etnokosmologijos muziejuje Molėtuose.

Konferenciją rengia:

Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija, Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Lietuvos etnokosmologijos muziejus

Konferencijos programos ir pranešimų tezių elektroninio leidinio sudarymo komitetas:

Ramūnas Kondratas, Birutė Railienė, Romualdas Juzefovičius, Alvydas Noreika, Libertas Klimka

Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija gerbia pranešimų autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria.

Be raštiško „Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos“ sutikimo nė viena šios knygos dalis jokiais tikslais ir jokiais priemonėmis neturi būti kopijuojama

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

© Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija, autoriai, 2022

ISSN 2669-2872 (elektroninio leidinio)

SCIENTIA ET HISTORIA

Konferencijos programa ir pranešimų tezės

2022 m. gegužės 20 d.

SVEIKINIMO ŽODIS

Ramūnas Kondratas

Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos pirmininkas

Nuoširdžiai sveikinu visus čia susirinkusius į šią Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos metinę konferenciją. Po ilgos pertraukos dėl pandemijos vėl galime susitikti ir pabendrauti gyvai. Programos pabaigoje bus ir keletas pranešimų virtualiu būdu. Pirmą kartą bendrija susitinka už Vilniaus miesto ribų – Molėtuose, Lietuvos etnokosmologijos muziejuje, kuris yra pirmas šio pobūdžio muziejus pasaulyje ir labai svarbus Lietuvos mokslo istorijai. Apie muziejaus įkūrimą, misiją ir viziją, bei dabartines parodas ir veiklą išgirsite iš muziejaus direktoriaus Lino Šmigelskio. Vienas iš mūsų bendrijos tikslų yra kuo plačiau per Lietuvą skatinti susidomėjimą mokslo istorija ir filosofija. Pandemija sutrukdė mūsų susitikimą Kaune, bet gal pavyks kitais metais.

Šiais metais konferencija skirta paminėti žymaus Lietuvos mokslininko Theodoro Grotthusso (1785–1822) 200-ąsias mirties metines, Lietuvos farmacijos istorijos muziejaus įkūrėjo doc. Alfonso Kaikario (1922–1997) 100-ąsias gimimo metines ir Lietuvos universiteto įsteigimo šimtmetį. Deja, nors buvo numatyta, dėl susiklosčiusių aplinkybių apie Grotthussą pranešimo nebus. Bus pranešimas apie doc. Alfonsą Kaikarį ir eilė pranešimų apie Lietuvos universitetą. Po pranešimų bus labai įdomi ir informatyvi ekskursija po muziejų ir naujausią parodą apie lietuvių įnašą į kosmoso tyrimus.

Linkiu sėkmingos konferencijos!

PROGRAMA

- 8.30 – 9.00 Registracija (kava)
9.00 – 9.20 Sveikinimo žodžiai

Pirmoji sesija

- (1) 9.20 – 9.40 VILMA GUDIENĖ IR ASTA LIGNUGARIENĖ (Lietuvos sveikatos mokslų universitetas) – Docentas Alfonsas Kaikaris – muziejaus įkūrėjas, farmacijos istorijos tyrinėtojas
- (2) 9.40 – 10.00 JANINA VALANČIŪTĖ (Lietuvos medicinos biblioteka) – Provizorius iš reikalo? Antanas Žukauskas-Vienuoelis
- (3) 10.00 – 10.20 ALINA ŠVEISTYTĖ, VIOLETA APŠEIGAITĖ IR ALEKSANDR JURKEVIČ (Gamtos tyrimų centras) – Lietuvos fiziologų indėlis į kosminę biologiją 1977–1988 m.
- (4) 10.20 – 10.40 AISTIS ŽALNORA (Vilniaus universitetas) – Visuomenės higienos švietimas Vilniaus populiariuose medicinos žurnaluose 1922–1939 metais
- (5) 10.40 – 11.00 VITALIJA JANINA MIEŽUTAVIČIŪTĖ – Vilniaus universiteto ir Joniškėlio ligoninės ryšiai
- (6) 11.00 – 11.20 ANGELE RUDŽIANSKAITĖ (Lietuvos sveikatos mokslų universitetas) – Aukštųjų Kursų Medicinos skyriaus ir Lietuvos universiteto Medicinos fakulteto dėstytojų korpuso formavimas 1919–1929 m.
- (7) 11.20 – 11.40 VERONIKA GIRININKAITĖ (Vilniaus universiteto biblioteka) – XVIII a. antros pusės gamtos mokslininkų autografai Vilniaus Universiteto bibliotekoje
- (8) 11.40 – 12.00 ALGIMANTAS JAKIMAVIČIUS (Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija) – Lietuvos fenologijos pradininkas prof. Stasys Nacevičius

12.00 – 13.00 Pietų pertrauka

Antroji sesija

- (9) 13.00 – 13.20 LAIMA PETRAUSKIENĖ (Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija) – Zoologas Pranciškus Šivickis (1882–1968) – pirmasis lietuvis, apkeliavęs aplink Žemės rutulį
- (10) 13.20 – 13.40 VINCAS BŪDA (Gamtos tyrimų centras) – Ar Liudas Vailionis išties botanikos Lietuvoje pradininkas?
- (11) 13.40 – 14.00 EUGENIJA RUDNICKAITĖ (Vilniaus universitetas) – Tyrimų objektai – jungtis, susiejanti kelerių šimtmečių ir įvairių šalių mokslininkus
- (12) 14.00 – 14.20 LIBERTAS KLIMKA (Lietuvos kraštotyros draugija) – Apie garsaus vilniškio amatininko Jokūbo Gierkės laikrodžius
- (13) 14.20 – 14.40 ROMUALDAS JUZEFOVIČIUS IR AUDRONĖ VEILENTIENĖ (Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Kauno technologijos universitetas) – Kauno technologijos universiteto raidos ypatumai: Audronės Veilentienės naujos monografijos pristatymas
- (14) 14.40 – 15.00 ALDONA VASILIAUSKIENĖ (Lietuvių, ukrainiečių istorikų asociacija) – Arkivyskupas Mečislovas Reinys – vienas universitetų kūrėjų Lietuvoje
- (15) 15.00 – 15.20 JUOZAS BANIONIS (Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija) – Lietuvos universitetas 1922–1930 metai: Matematikai ir matematikos studijos
- (16) 15.20 – 15.40 EGIDIJUS BACEVIČIUS (Klaipėdos universitetas) – Ką apie bites ir bitininkavimą žinojo XVIII–XIX a. Mažosios Lietuvos bitininkai: D. G. Settegast'o *Naudingos bičių knygelės* analizė

15.40 – 16.00 Kavos pertrauka

Trečioji sesija

(17) 16.00 –16.20 JONAS ČIURLIONIS (Vilniaus universitetas) – Sferų harmonijos idėja: matematiniai ir muzikiniai principai

[per Zoom]

(18) 16.20–16.40 ALVYDAS NOREIKA (Vilniaus Gedimino technikos universitetas) – Parmenidas kaip erdvės filosofas

[per Zoom]

(19) 16.40 – 17.00 VYGANDAS ALEKSANDRAVIČIUS (Lietuvos kultūros tyrimų institutas) – Descartes’o ir Newtono matematinio mąstymo skirtumai ir jų galimas poveikis Rousseau

[per Zoom]

(20) 17.00 – 17.20 NERIJUS PIPIRAS (Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija) – M. Reinys ir S. Šalkauskis – profesoriai universitete Kaune

[per Zoom]

17.20 – 17.40 Asamblėja. Bendrijos veiklos ataskaita – R. Kondratas; finansinė ataskaita – B. Railienė.

17.40 – 18.30 Ekskursija

19.00 Grįžtame į Vilnių

PRANEŠIMŲ TEZĖS

Descartes'o ir Newtono matematinio mąstymo skirtumai ir jų galimas poveikis Rousseau

Vygandas Aleksandravičius

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Pasak mokslo istorikų, pagrindinis Newtono veikalas „Matematiniai gamtos filosofijos principai“ (1687) didele dalimi buvo polemikinė alternatyva tuomet vyravusiam kartezietiškam pasaulio suvokimui. Glausčiausiai pastarasis buvo suformuluotas Descartes'o mąstymą apibendrinančiame veikale „Filosofiniai pradai“, lotyniškai išleistame Amsterdame, 1644 metais. Nepaisant didžiulio Descartes'o mąstymo ir jo matematikos poveikio Newtonui, lūžinis Newtono veikalas skiriasi nuo Descartes'o supratimo taip pat ir matematiniais niuansais, ypač jų implikacijomis fizikai ir gamtos filosofijai apskritai. Pamėginsime išryškinti šias implikacijas. Esama ir atvirkštinio ryšio – autorių metafizinės nuostatos lemia savitus jų tematinio mąstymo ypatumus. Kaip žinome, Rousseau didžiai vertino ir atidžiai studijavo abiejų šių autorių darbus, patyrė nemenką jų poveikį. Vienas svarbiausių kelių į šių autorių supratimą Rousseau buvomatematikos studijos, kurių jis ėmėsi savo intensyvaus savarankiško mokymosi laikotarpiu Šarmetėse 1736 metais. Vienas iš pagrindinių veikalų, kuriuos čia perskaitė Rousseau, buvo „Aritmetika universalis“ (1707), parengtas Newtono matematikos paskaitų Kembridžo universitete pagrindu. Descartes'o poveikis Rousseau yra neblogai ištirtas ir pripažintas, Newtono gi poveikis Rousseau – ligi šiol menkai išartas laukas. Svarbus Descartes'o ir Newtono matematikos skirtumas būtų gana priešingas senovės geometrijos vertinimas. Naujieji laikai prasidėjo algebros iškilimu. Jeigu antikoje geometrija ir skaičių mokslas – aritmetika – buvo tarsi paralelios disciplinos, tai Descartes'as savo išrastos koordinacių sistemos pagrindu pamėgino šias disciplinas sujungti, ir gana kritiškai vertino senovės matematikų, visų pirma, geometrų darbus. Newtonas, priimdamas simbolinio skaičių mokslo – algebros – naujoves, ir pats ženkliai ją išplėtodamas (Newtono binoma,

fliuksijų metodas), vis dėlto nebuvo vienareikšmiškas naujojo matematikos proveržio šalininkas. Matematinio demonstravimo srityje pirmenybę jis atidavė senovės geometrų įrodymams, jų argumentavime išvelgė geresnes mokymo ir demonstravimo galimybes, ypač palyginus jas su sudėtinga simbolinės algebros argumentavimo sistema, sunkiai suvokiama specialiai tam nepasiruošusiems žmonėms. Didesnis, Newtono požiūriu, geometrijos vaizdumas lėmė tai, kad Matematikos praduose savo atrastus dėsnius jis pateikė geometrinio argumentavimo forma, ignoruodamas algebrinį matematinio demonstravimo kelią. Šis, sakytume, pedagoginis aspektas padarė didelį įspūdį Rousseau, kuriam pedagogikos ir politikos jungtis sudarė centrinę jo politinės filosofijos apmąstymų ašį.

Ką apie bites ir bitininkavimą žinojo XVIII–XIX a. Mažosios Lietuvos bitininkai: D. G. Settegast'o „Naudingos bičių knygelės“ analizė

Egidijus Bacevičius

Klaipėdos universitetas

Bičių auginimas ir iš jų gaunamų produktų gavyba – siaura, daug dalykinių žinių reikalaujanti ūkio veikla. Sėkmę sąlygoja bičių gyvenimo pažinimas, gamtinė aplinka ir technologinės naujovės. Europoje auginamos naminių bičių rūšies (*Apis mellifera*) biologija skirtingų šalių gamtinėje aplinkoje sąlygojo esminius bičių priežiūros ir veisimo būdus, stebimi panašumai atitinkamai pagal gamtines sąlygas ir kultūrinių mainų tradicijas. Ilgainiui atsirado „vietiniai, regioniniai bitininkystės įrangos ir bitininkavimo būdai“ (Lehébel-Péron et al, 2016). Rytų Prūsijos (Mažosios Lietuvos) bitininkystės knygelių dalykinis turinys iki šiol nepakankamai atskleistas. Skaitytojui „kliudo“ entomologijos ir šiuolaikinio bitininkavimo įgūdžiai. Tyrime išanalizuoti XVIII–XIX a. leidiniai bičių augintojams (Kurella 1771, de Géliu 1784, Gledisch 1796) ir Enrikio Radžiūno „Bitininkystės pradžiamokslis“ (1884). Pagrindinė bitininkystės žinių ir naujovių perdava vykusi iš vidurio Vokietijos (įgūdžiai, įranga ir knygos) ir Prancūzijos (enciklopedijos). Priekuliškio D. G. Zetegasto (Daniel Gottlieb Settegast) parengta knygelė-patarimai bičių augintojams

(„Bienenkatechismus“) išleista 1795/1798 ir lietuvių kalba „Naudingos bičių knygelės“ (1801, 1820 ir 1848). Jos pagrindu paruošti vertimai į latvių (1803) ir rusų kalbas (1804). Rytų Prūsijoje bitės laikytos dreviniuose ir kelminiuose bei šiaudiniuose aviliuose. Pastarasis būdas vertintas kaip pažangesnis, tad skatintas naudoti krašto bitynuose. Abu bitininkavimo būdai naudoti iki rėminių avilių sukūrimo (po 1850 m.) ir jų išplitimo XIX a. pabaigoje. Vakarų Lietuvos bitynuose iš šiaudų pinti Liuneburgo pavyzdžio („Lüneburger Klotzstülper“) aviliai. Naujove laikyta per medunešį avilius tvirtinti ant „dėžutės“ (meduvė, magazino atitikmuo) ir didinti jų talpą. Bitininkaujant mažai naudotasi žiniomis apie bitės kūno sandarą, bendruomeninių vabzdžių gyvenimą ir elgseną, vadovautasi sava patirtimi, žodine žinių perdava ir tiesioginiu įgūdžių perėmimu. Avilio gyvenimo stebėjimu ir bandymų-klaidų keliu siekta gauti kuo daugiau gamtinių gerybių ir išlaikyti gyvybingas bičių šeimas. „Didieji bitės gyvenimo atradimai“ plito siauroje vabzdžių tyrėjų aplinkoje, iki paprastųjų bitininkų atėjo santykinai vėlai.

Lietuvos universitetas 1922–1930 m.: matematikai ir matematikos studijos

Juozas Banionis

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Tęsiantis 1918–1920 m. Lietuvos Nepriklausomybės karo kovoms mokslo inteligentija ir visuomenė 1920 m. sausio 27 d. Kaune atidarė Lietuvos aukštuosius kursus (LAK) – lietuviškosios aukštosios mokyklos pirmąją. 1922 m. vasario 16 d. LAK pagrindu buvo įkurtas Lietuvos universitetas (LU), o 1930 m. universitetui buvo suteiktas Vytauto Didžiojo vardas (VDU).

Pranešime, skirtame Lietuvos universiteto šimtmečiui, paminėti nušviečiama bendros matematikos studijų ypatybės ir aptariama svarbiausiųjų matematikų veikla.

Ar Liudas Vailionis – išties botanikos Lietuvoje pradininkas?

Vincas Būda

Gamtos tyrimų centras

2021 m. VDU pakartotinai išleido 369 psl. knygą apie pirmąjį botanikos katedros vedėją anuomet naujai įkurtame Lietuvos (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo) universitete dėščiusį augalų anatomiją, morfologiją, augalų fiziologiją ir bendrąją botaniką – docentą, profesorių Liudą Vailionį (1886–1939). Tai – antrasis leidimas, kartojantis 2011 m. išleistą medžiagą. Knygos sudarytoja ir daugiau nei pusės paskelbtos medžiagos autorė – mokytoja, aktyvi visuomenininkė, publicistė ir rašytoja – profesoriaus dukra Danutė Vailionytė-Narkevičienė (1927–2017). Knygoje gausu memuaristikos, gražiai nušviečiama svarbi L. Vailionio mokslo organizacinė ir kita veikla. Vertinga, jog įdėta mokslinių darbų rodyklė (sudarė E. Sakalauskaitė). Tų darbų sąrašas labai trumpas, tačiau atsižvelgiant į laikotarpį, retas to meto Lietuvos universiteto profesorius galėjo turėti solidesnį. Sąraše vertingiausia mokslinė publikacija – vienintelis straipsnis parašytas ne lietuvių (prancūzų) kalba – apie rastą mokslui naują grybų rūšį *Gymnoascus sudans*, susijusią su beržų liga. Prie šios rūšies pavadinimo ir dabar išlikusi L. Vailionio pavardė bei metai – 1936. Aktyviai dirbo botanikos žodyno klausimu, išleido jo pirmąją dalį (autoriai – J. Dagys ir L. Vailionis, 1938). Populiarino mokslą, rašydamas periodikai: „Gamtą“, „Gamtos draugas“, „Kosmos“. Nuopelnų daug. Tačiau prieš susipažįstant su knyga neretas dirbteli į ketvirtąjį viršelį, kur glaustai pristatoma asmenybė, kuriai skirta knyga. Ir čia randame formuluotę, kuri kelia nuostabą. Rašoma, jog L. Vailionis – botanikos ir biochemijos mokslų Lietuvoje pradininkas. Mokslo istorikams akivaizdu, kad tai nėra tiesa. Aptariama ar toks teiginys atsiradęs dėl galimai įsivėlusios techninės klaidos, pvz., po žodžio „pradininkas“ buvo praleistas žodis „universitete“, ar parašyta kažkurio nespecialisto sąmoningai, persistengus „beryškinant“ asmenybę. Klaidos turi būti taisomos, kad skaitantis nespecialistas nebūtų klaidinamas ir dargi pats neimtų kartoti, kaip jau yra atsitikę, pvz. beje, L. Vailioniokaip mikologo įnašas į mokslą ir nebuvo tinkamai pastebėtas, įvertintas..

Sferų harmonijos idėja: matematiniai ir muzikiniai principai

Jonas Čiurlionis

Vilniaus Universitetas

Šiuolaikiniam, nuo Antikos paveldo nutolusiam, filosofui, pitagoriečiams priskiriama legendinė sferų harmonijos idėja dažnai atrodo graži filosofinė pasaka, neturinti jokio rimto mokslinio ar filosofinio pagrindo. Ne daug rimčiau ji atrodo ir klaisikiniams filologams, kurie nors ir išlaikę ryšį su Antikos mąstytojais, tačiau dažniausiai yra pasimetę filologiniuose “kalbiniuose žaidimuose”, o ne rimtuose filosofiniuose tyrimuose. Vos keli išlikę pitagoriečių autoriams priskiriami fragmentai taip pat neleidžia džiaugtis sferų harmonijos idėjos rekonstrukcijos galimybe. Todėl kosmoso, dangaus kūnų judėjimo sąsaja su muzikiniais saskambiais dažnai atrodo keistas mitinis pasakojimas – atavizmas. Pranešime teigiama, kad astronomijos ir muzikos sąsaja nėra tik nevertingas “mitas”, tačiau turi labai aiškią ir nesudėtingai rekonstruojamą matematinę ir muzikinę struktūrą. Todėl, pirmiausia per muzikos ir matematikos, o ne per filologinę – tekstinę analizę, galima sėkmingai rekonstruoti antikines idėjas. Sferų harmonijos idėja yra daug platesnio graikiško pasaulėvaizdžio dalis ir remiasi tais pačiais moksliniais principais, kaip ir kiti iš Antikos glūdumos mus pasiekę mokslai. Harmonija senovės graikams nebuvo tik abstrakti idėja, ar priešybių santykis. Harmonija turėjo labai aiškią ir konkrečią matematinę išraišką, kuri buvo taikoma ne tik muzikai, bet ir astronomijai bei kitiems mokslams. Todėl harmonija buvo suprantama kaip universalus kosminis principas, pirmiausia išreiškiamas per muziką ir matematiką, o taip pat galiojantis ir astronomijai. Pranešimo tikslas yra atskleisti kaip harmonijos matematiniai ir muzikiniai principai skleidžiasi sferų harmonijos idėjoje.

XVIII a. antros pusės gamtos mokslininkų autografai Vilniaus universiteto bibliotekoje

Veronika Girininkaitė

Vilniaus universiteto biblioteka

Vilniaus universiteto Rankraščių skyriaus fondų detalesnis aprašymas, aprašų kėlimas į elektroninį katalogą ir pačių laiškų skaitmeninimas leidžia naujai įvertinti ir atskleisti bibliotekos turtus. Šiame pranešime apžvelgiami šiandien Vilniaus universiteto Bibliotekoje saugomi rankraščiai, kuriuos savo ranka rašė XVIII a. pabaigos užsienio žymūs gamtos mokslų tyrėjai. Tokia apžvalga leidžia geriau suvokti Vilniaus mokslininkų bendravimo kryptis, galimus dalinimosi mokslo idėjomis ir pasiekimais kelius. Laiškų, kurie bus minimi, dauguma adresuota astronomui Martynui Počobutui, kai kurie – jo kolegai Andriui Streckiui ar kitiems jų kolegoms. Ankstesni panašūs tyrimai remdavosi viena ar kita šių laiškų dalimi: Stasę Matulaitytę domino astronomo Lalando korespondencija, Dominique'o Triaire'o straipsnyje publikuota prancūzakalbių mokslininkų epistolika ir panašiai. Šiame pranešime pasirinktas holistinis požiūris. Tarp svarbiausių Vilniaus Akademijos ir Vyriausiosios Mokyklos korespondentų minėsime Britanijoje dirbusius Nevilį Maskelyne (1832–1811), Karolį Woide (1725–1790), prancūzus mokslininkus Charles Messier (1730–1817), Joseph Lepaute Dagelet (1751–1788), Edmé-Sébastien Jaurat (1725–1803), Paryžiuje dirbusį Rudžerą Boskovičių (1711–1787), Vienos mokslininkus Maksimilijoną Helį (1720–1792), Janą Madarassi (1743–1814), leidėjus iš Berlyno – Johanną Elertą Bode (1747–1826) ir Kelno – Abbé de Jeaurinvillier, ir kitus. Dauguma laiškų yra „techninio“ pobūdžio – tai kvietimai pietų, rekomendacijos, užklauskos, tačiau yra keletas tekstų, kuriuose perteikiama mokslinė informacija (Maskelyne, Lalande, Hell laiškuose). Bus atkreiptas dėmesys ir į vilniečių astronomų susirašinėjimą su mokslinius instrumentus gaminusiais meistras (Dollond, Holmes, Ramsden), bei juos gabenusiais pirkliais (Joseph Green, Robert Motherby ir kiti). Detaliau pranešime kalbama apie VUB saugomus Maksimilijono Helio laiškus, iki šiol nežinotus Europos

mastu – jie nebuvo įtraukti į naujausią europinę šio astronomo epistolikos bibliografiją (tyrėjų Per Pippin Aspaas'o and László Kontler'io knygoje „Maximilian Hell (1720–1792) and the Ends of Jesuit Science in Enlightenment Europe“, Brill Academic Publishers, 2020), bei apie naujai atrastus du Josepho Jerome de Lalande laiškus, bibliotekoje detaliau aprašytus 1998 m., bet iki šiol netirtus ir nepublikuotus.

Docentas Alfonsas Kaikaris – muziejaus įkūrėjas, farmacijos istorijos tyrinėtojas

Vilma Gudienė, Asta Lignugarienė

Lietuvos sveikatos mokslų universitetas

Šiomet pažymime Kauno medicinos instituto (KMI) (dabar Lietuvos sveikatos mokslų universitetas LSMU) docento, kolekcininko, vaistininko, Lietuvos farmacijos istorijos muziejaus įkūrėjo ir vieno iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus įkūrėjų Alfonso Kaikaris (1922–1997) 100-ąsias gimimo metines. Alfonsas Kaikaris 1942 m. sausio mėn. pradėjo studijuoti VDU Medicinos fakultete. Okupacinei valdžiai uždarius universitetą, dirbo Mažeikių vaistinėje asistentu. Nuo 1944 m. tęsė farmacijos studijas. 1947 m. įgijęs chemiko-vaistininko diplomą, pradėjo dirbti Vaistų formų ir Galeno preparatų technologijų katedroje. Dėstė farmacinio darbo organizavimo bei farmacijos istorijos disciplinas. Reorganizavus universitetą, nuo 1951 m. dėstė KMI. 1957–1963 buvo Farmacijos ir stomatologijos fakulteto prodekanas, nuo 1978 m. docentas. 1963 m. A. Kaikaris atsisakė prodekano pareigų ir savo gyvenimą paskyrė farmacijos istorijos tyrinėjimui. 1964–1987 m. buvo Farmacininkų mokslinės draugijos valdybos narys, Farmacijos istorijos sekcijos vadovas. Į jo rankas pateko nedidelė dalis prieškarinio Lietuvos vaistininkų draugijos surinktos farmacijos kolekcijos. Eksponatai buvo laikomi A. Kaikario kabinete. 1973 m. KMI patalpose stikline pertvara atitvėrus holo dalį, susidarė nedidelė patalpa muziejui. Ant jos durų buvo pritvirtintas užrašas „Musaeum Pharmaceuticum Lithuaniae“. 1975 m. rugsėjo mėn. buvo

organizuotas oficialus muziejaus atidarymas, 1987 m. Lietuvos farmacijos istorijos muziejus įsikūrė Kauno senamiestyje, Rotušės a. 28.

A. Kaikaris paskelbė apie 100 mokslinių ir populiariųjų straipsnių bei pristatė pranešimus įvairiose konferencijose. Iki pat mirties docentas dirbo moksliniu konsultantu. 1988 m. už ilgametį darbą renkant, tyrinėjant ir saugojant farmacijos istorijos paminklus jis buvo apdovanotas tarptautine P. Stradinio premija, įsteigta Latvijos medicinos istorijos muziejaus. 2002 m. 80-osioms jo gimimo metinėms buvo sukurtas dokumentinis filmas: „Docentas Alonsas Kaikaris: vaistininkas, muziejininkas, humanistas“ (rež. Stasys Dargis). Po jo mirties kolegos pabaigė ir išleido Alfonso Kaikario knygą „Lietuvos farmacijos istorija: atsiminimai“ (Kaunas, 2000).

Lietuvos fenologijos pradininkas prof. Stasys Nacevičius

Algimantas Jakimavičius

Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija

Stasys Nacevičius (1881–1947) buvo periodinių gamtos reiškinių stebėtojas, o 1923 m. pradėjo planingus fenologinius stebėjimus ir sezoninių reiškinių tyrimus Dotnuvoje. Tyrimai buvo pradėti Nacevičiaus iniciatyva ir pagal jo metodiką. Tai buvo svarbu ir dabarties biologijos bei agrarinių sričių mokslo raidai, reikšminga mūsų mokslo istorijai. Nacevičius buvo pasinėręs į šį labai įdomų, gyvą, pilną nuolatinės kaitos mokslą – savitą laikmečio estetiką, jam ji buvo įdomi ir svarbi. Pedagogo kelią pradėjęs Dotnuvos žemės ūkio technikumė, Nacevičius pelnė Lietuvos fonologijos tėvo vardą. Buvo pirmųjų lietuviškų fenologijos vadovėlių autorius. Jo „Taikomoji fenologija“ susilaukė 3 leidimų (1946, 1958, 1975). Pasakytina, kad Dontuva jau tada nebuvo izoliuota ir nuošali. Nuo 1925 m. duomenys buvo siunčiami į Europos fenologinių stebėjimų centrą Londone. Vadinas, jau tada garsino Lietuvą Europoje fenologija, nors tai ir siaura sritis. Nacevičius išugdė fonologiją mylinčių ir jai atsidavusių mokinių, kurių darbai po jomirties tarnavo mūsų gamtos pažinimui bei praktikai. Dabar fenologija teikia svarbių galimybių klimato kaitai bei jos padariniams detalizuoti: labiausiai pasitelkiami biologinių parametrų daugiamečių duomenų pokyčių indikatoriai. Netgi romantiškai galėtume pasakyti, kad fonologija per gamtą

stebi ir mato laiko grožį, gamtos kuriamą menišką nuotaiką ir vaizdus. Juk gamtos harmonija nenustoja tarnavusi meno šakoms. Profesorius S. Nacevičius yra ir daržovių selekcijos pradininkas Lietuvoje, pradėjęs beveik visų daržo augalų selekciją. Dotnuvos selekcijos stotyje 1937–1946 m. jis sukūrė kelias jų veisles. Netikėta veiklos sritis – vadyba. Vadyboje, šio pranešimo kontekste, mums taip pat išskirtina Nacevičiaus asmenybė. Jis pirmasis 1931 metais supažindino su tada dar nežinotos vadybos principais, nurodydamas, kaip tai gali būti taikoma žemės ūkyje. 1938 m. prof. Stasys Nacevičius buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo 3 laipsnio ordinu.

Kauno technologijos universiteto raidos ypatumai: Audronės Veilentienės naujos monografijos pristatymas

Romualdas Juzefovičius, Audronė Veilentienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Kauno technologijos universitetas

Istoriniame ir akademinės dabarties sanglaudų kontekste konferencijoje pristatoma nauja Audronės Veilentienės monografija „Kauno technologijos universiteto istorijos kelias“. Ši knyga, kaip vertina jos recenzentai, yra informatyvus XX-XXI a. Lietuvos universitetinio elito raiškos, istorinio kelio atspindys. Kauno technologijos universiteto ištakos čia yra pagrįstai tiesiogiai siejamos su Aukštųjų kursų ir Lietuvos universiteto steigimi, jo studijų organizavimu ir veiklos plėtra. Monografijos tyrimo objektas – Kauno technologijos universiteto ištakos ir raida, struktūros formavimasis, studijų organizavimas, mokslinio darbo ypatumai, tarptautinis bendradarbiavimas, studentų ir dėstytojų požiūris į valstybingumą, studentų veikla, tradicijų formavimasis ir tęstinumas. Leidinyje panaudoti gausūs archyviniai ir skelbti šaltiniai, memuarika, publicistika, mokslo darbai. Monografijos struktūra atitinka svarbiausius technikos ir technologijos studijų raidos Kaune tarpsnius. Joje nagrinėjama universitetinė veikla nuo aukštojo mokslo steigties pradžios Kaune iki šių dienų studijų Kauno technologijos universitete – Lietuvos aukštojo mokslo raida ir ypatumai Kaune Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, universiteto veikla sudėtingu sovietų ir nacių okupacijų laikotarpiu, Kauno politechnikos instituto raida, universitetinio statuso atgavimas ir KTU raidos tendencijos laisvoje Lietuvoje. Rašant monografiją, pasirinktas naujas,

Lietuvoje dar nenaudotas metodologinis principas aukštosios mokyklos istoriją atskleisti per joje dirbusių ir studijavusių žmonių gyvenimą ir veiklą, vertybines nuostatas, požiūrį į valstybę, likimus. Monografijoje yra atskleista, ir įvertinta mokslo asmenybių pedagoginė ir mokslinė veikla, jų politinės ir visuomeninės nuostatos, dalyvavimas ir vaidmuo valstybės politiniame gyvenime, studentų sociokultūrinė raiška. Pasirinktas metodologinis principas yra itin svarbus universiteto tapatybės suvokimui šiandienos globalizacijos procesų poveikio kontekste. Monografijoje pateikti faktografiniai duomenys apie universiteto teisinio statuso kaitą, pedagoginio ir mokslinio potencialo plėtojimą, politikos ir ideologijos poveikio problemas vertingai papildo mokslo ir švietimo istoriografijos žinias, yra svarbūs įvertinant Lietuvos aukštojo mokslo indėlį į valstybės, jos ūkio ir visuomenės raidą. Knyga yra naudinga atminties kultūrai plėtoti, taip pat skleidžia vertingas istorines patirtis visuomenei, yra naudinga mokslo paskirties, jo atsakomybės, socialumo prasmėms suvokti.

Apie garsaus vilniško amatininko Jokūbo Gierkės laikrodžius

Libertas Klimka

Lietuvos kraštotyros draugija

Laikrodininkas Jokūbas Gierkė (Jacob Gercke) – vienas žymiausių XVII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės amatininkų. Savo gamintus laikrodžius jis signuodavo šalia pavardės ar inicialų kaip titulą įrėždamas „Vilnensis“ arba „Wilnae“. J. Gierkės gaminti stalo laikrodžiai užima svarbią poziciją amato raidoje, nes jų mechanizmuose panaudota beveik viskas, ką geriausio laikrodininkystė buvo pasiekusi iki švytuoklės pritaikymo. Meninė laikrodžių apdaila prilygsta juvelyrikai ir liudija XVII a. viduryje pasiektą aukštą Vilniaus dailiųjų amatų lygį. Šio meistro dirbtuvės buvo produktyvios, tačiau iki mūsų dienų žinota tik apie 9 meistro laikrodžius. Vienas jų saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje, trys laikrodžiai yra Krokuvos nacionaliniame muziejuje, du – Varšuvos karališkojoje pilyje, po vieną – Vavelio karališkojoje pilyje ir Liublino muziejuje. Vienas J. Gierkės laikrodis priklauso privačiai antikvaro Georgo Laue kolekcijai Miunchene. Todėl suprantamas tas dėmesys, su kuriuo buvo sutikta žinia apie pastaraisiais

metais į Lietuvą „sugrįžusius“ dar du J.Gierkės laikrodžius. Abu laikrodžiai yra „koklinės“ formos (lenk. kafelkowy, vok. Stutzuhr), keturkampiai, alavinės paausiuotos bronzos, panašių matmenų (11,3 x 11,1 cm; aukštis – 8,1 cm), vienos rodyklės. Mechanizmo detalės matomas pro korpuso šonuose įmontuotus pailgus įstiklintus langelius. Eigos spyruoklė grandinėle sujungta su „sraige“ – konusine detale įtempimui išlyginti. Įdomu, kad spyruoklių būgneliai papuošti graviruotais vaizdeliais, o tvirtinimo detalės – ažūrinės, augalinių motyvų. Valandos skelbiamos plaktukėlio smūgiais į apačios dangtyje įmontuotą skambutį. Vieną šių laikrodžių įsigijo „Turtle“ galerija Jungtinės Karalystės „Dreweatts & Bloomsbury“ aukcione; visuomenei laikrodis buvo pristatytas Valdovų rūmuose. Jo ciferblatas išraižytas simboliniu vaizdeliu – žmonės stebi narvelį su paukščiais. Signuotas „J.G. Wilnae“, o pagaminimo metų skaičius ištrintas keičiant balansyro ratuką. Dar laikrodis yra pakartotinai auksuotas, o taip pat pakeistas valandų indikacijos žiedas. Antrasis laikrodis – privačiose rankose, įsigytas Lenkijoje. Laikrodžio ciferblatas papuoštas Naujojo Testamento scena, vaizduojančia atvedintą Kristų pas Poncijų. Šiame laikrodyje nematyti remonto ar perdirbimo žymių, išskyrus pakeistą eigos spyruoklę. Mechanizmo dugne išgraviruotame kartuše įrašas „J. G. Vilnae 1654“. Išlikęs garsaus meistro testamentas nurodo ne tik jo mirties datą – 1666 m., bet ir gyvento namo adresą – Dominikonų ir Stiklių gatvių sankryžą.

Vilniaus universiteto ir Joniškėlio ligoninės ryšiai

Vitalija Janina Miežutavičiūtė

Dalyvauja individualiai

Joniškėlio miestelio ir dvaro savininkas, buvęs VU auklėtinis, Ignas Karpis 1808 m. vasario 29 d. rašytu testamentu savo valdose panaikino baudžiavą ir ligoninei bei mokyklai pastatyti ir įsteigti paskyrė 440 000 auksinų. Testamento vykdytoju jis paskyrė VU. Vilniaus universiteto rektoriaus Jono Sniadeckio pavedimu Joniškėlio mokyklą ir ligoninę projektavo universiteto geometras Jonas Šantyras. Projektą 1810 m. patvirtino dvaro paveldėtojas, testatoriaus giminaitis Eustachijus Karpis. Galutinai dviaukštis ligoninės pastatas buvo baigtas statyti 1812 m. Vėliau

pagal architekto L. Greipelio projektą buvo pastatyti vieno aukšto vaistinės, skalbyklos ir tualetų priestatai. Ligoninei ir mokyklai buvo paskirta šeši margai žemės daržovėms, vaismedžiams ir kai kurioms vaistažolėms ligoninei auginti. Vienas trečdalis daržo priklausė ligoninei, 2/3 – mokyklai. Ligoninėje Joniškėlio parapijos gyventojai ir mokyklos moksleiviai buvo gydomi nemokamai, kitų parapijų gyventojai už gydymą turėjo mokėti. 1828 m. Vilniaus universitetas nurodė ligoninei nuolat prižiūrėti ir gydyti 18 ligonių. Rusijos carui uždarius universitetą (1832), Joniškėlio ligoninė ir mokykla perėjo Vilniaus mokyklų apygardos žinion. XIX a. antroje pusėje ligoninėje nuolat dirbo aštuoni žmonės: gydytojas, du felčeriai, dvi sanitarės, skalbėja-siuvėja, virėja ir sargas. Pirmuoju ligoninės gydytoju 1810 m. pradėjo dirbti J. Vardzickis, nuo 1816 m. jį pakeitė Vilniaus universiteto auklėtinis, būsimasis Medicinos fakulteto profesorius Adolfas Abichtas, dirbęs iki 1820 m. Kartu su savo žmona jis įsitraukė į visuomeninę veiklą, buvo Joniškėlio Labdarių draugijos sekretorius, parašė šios draugijos įstatus. 1820 m. A. Abichtui išvykus iš Joniškėlio, jį pakeitė kiti Vilniaus universiteto paskirti gydytojai. XIX a. antroje pusėje ligoninėje dirbo Jonas Leonas Petkevičius, progresyvus gydytojas ir savo krašto patriotas. Tuo laikotarpiu Joniškėlio ligoninė buvo lietuviybės puoselėjimo ir tautinio sąjūdžio židiniu. 2009 m. liepos 8 d. Vilniaus universitetas pasirašė bendradarbiavimo sutartį su Joniškėlio slaugos ir palaikomojo gydymo ligonine. VU Medicinos fakultetas įsipareigojo ligoninei teikti profesinę paramą.

Parmenidas kaip erdvės filosofas

Alvydas Noreika

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

Pranešimas skiriamas Antikos filosofui Parmenidui, Elėjos mokyklos lyderiui. Pastarųjų dešimtmečių tyrinėjimuose daugiausia dėmesio skiriama Parmenido ontologinėms pažiūroms. Ir neatsitiktinai. Mat Antikos mąstytojas pirmasis pavartojo sąvoką būtis (τὸ ὄν) ir taip davė pradžią Vakarų ontologijos tradicijai. Pranešime neginčijamas Parmenido kaip ontologijos pradininko supratimas. Tačiau norima atkreipti dėmesį, kad į Parmenido kūrybą žvelgiant tik per ontologijos prizmę ji yra pernelyg susiaurintai traktuojama. Antikos mąstytojas buvo ne tik būties teorijos

kūrėjas, bet ir gamtos filosofas. Parmenido filosofiją dalinti į būties ir gamtos teoriją galima tik žvelgiant iš dabarties perspektyvos. Pirminiame ikisokratinės filosofijos kontekste, kuriame formavosi ir vystėsi Parmenido mąstysena, šios abi autoriaus teorijos iš esmės sutapo. Parmenidiška būtis yra tas pats, kas gamta. Šiuo atžvilgiu labai iškalbingas jo poemos pavadinimas – Περὶ φύσεως (Apie gamtą). Žvelgiant į Parmenidą kaip gamtos filosofą prieš tyrinėtoją atsiveria platus spektras temų. Pranešime bus koncentruojamasi tik į vieną iš jų – būtent, erdvės temą. Parmenido erdvės apmąstymai yra paradoksaliūs; o ir jis pats gali būti pavadintas paradoksaliu erdvės filosofu. Jų paradoksalumas pasireiškia tuo, kad jais siekiama paneigti erdvės, suprantamos kaip tuštuma (τὸ κενόν), egzistavimą. Erdvės egzistavimo neigimas Parmenido filosofijoje įgyja trejopą prasmę. Filosofo teigimu, erdvės nėra nei už būties (gamtos), nei būtyje, nei toje vietoje, kurioje rymo būtis. Pirmuoju atveju neigiama absoliuti erdvė, antruoju – kiaurymės ir ertmės, trečiuoju – erdvė, kaip daikto užimama vieta. Trumpai tariant, Parmenidas siekia išplėtoti beerdvio pasaulio koncepciją. Pranešime keliamas klausimas, kiek Parmenidui pavyko sukurti nuoseklią beerdvio pasaulio koncepciją: ar iš jo teorinių konstrukcijų neplaukia, prieš visas autoriaus pastangas mąstyti priešingai, tam tikras erdvės egzistavimo pripažinimas? Į jį atsakoma teigiamai. Įrodinėjama, kad teigdamas, jog būtis yra sferos pavidalo, Parmenidas prieštarauja pats sau. Jis pripažįsta būties erdviškumą, o tai reiškia – ir erdvės egzistavimą. Pranešime keliamas mintis, kad galbūt minėto nenuoseklumo suvokimas paskatino kitą Elėjos mokyklos atstovą Melisą atsisakyti prielaidos apie erdvines būties ribas ir teigti, kad būtis yra beribė.

**Zoologas Pranciškus Baltrus Šivickis (1882–1968) – pirmasis
lietuvis, apkeliavęs aplink Žemės rutulį**

Laima Petrauskienė

Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija

Lietuviškoje Vikipedijoje aprašyta 40 asmenų – žymiausių Lietuvos keliautojų, pradant nuo XIX a. ir baigiant visa plejada dabartinių keliautojų, pabirusių po pasaulį. Joje nėra nuorodų apie kokį nors lietuvį, apkeliavusį aplink Žemės rutulį, o P. B. Šivickio tame sąrašė taip pat nėra. Nieko stebėtino – šis mokslininkas nesigyrė esąs keliautojas, jo kelionės buvo ne dėl kelionių, o buvo natūralus vietos keitimas, kai gyvenimo vingiai pasisukdavo taip, kad reikdavo išvykti kitur. Dėl caro valdžios persekiojimo 1906 m. buvo priverstas emigruoti iš gimtojo Žalakiškių kaimo (Raseinių apskrityje). Tad perėjo sieną į Prūsiją, o iš ten plaukė Atlanto vandenynu į JAV, apsistojo Čikagos priemiestyje. Pradėjo kurtis Amerikoje, dirbdamas visokius darbus, kartu atkakliai siekė mokslo, studijavo net šešiuose JAV universitetuose, daktaro laipsnį įgyjo pačiame prestižiškiausiame Čikagos universitete. 1922 m. iš JAV iškeliavo profesoriauti į Filipinų universitetą, perplaukdamas laivu Ramųjį vandenyną nuo Sietlo iki Manilos. Po šešerių metų darbo Filipinuose 1928 m. grįžo į Lietuvą. Iš Filipinų į Europą (iki Italijos) grįžo laivu, perplaukdamas Indijos vandenyną. Nuo Italijos iki Kauno grįžo traukiniu, o iš Kauno – iškart nukeliavo į gimtuosius Žalakiškius. Tad aplink Žemę apkeliavo per 22 metus. Prisiminimuose užrašė labai kukliai: “Išvažiavau į Vakarus, grįžau iš Rytų”. Visa ilga Šivickio kelionė buvo nulemta tiek politinių įvykių, tiek jo paties norų, jo žingeidais, valingo ir užsispyrusio būdo. Jis ieškojo mokslo gelmių, ne nuotykių, ne kraštovaizdžio kaitos. Bet nepaisant to, labai gražiai aprašė daugelį gamtos vaizdų, gyvūnų, o taip pat apkeliautų šalių papročių. Į Tėvynę grįžo su didžiuliu turtu – su žiniomis, kurias dosniai išdalino savo mokiniams.

M. Reinys ir S. Šalkauskis: profesoriai universitete Kaune

Nerijus Pipiras

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Lietuvos inteligentija suprato visuomenės ugdymo reikšmę Lietuvos valstybingumui. Natūralu, kad švietimas tapo prioritetine sritimi. 1922 metais Kaune įkurtas Lietuvos universitetas tapo tautos inteligentijos židiniu: čia akademinį darbą dirbo žymiausios ir labiausiai išprususios šalies asmenybės. Šiais metais minime Lietuvos universiteto įkūrimo šimtmetį. Nuo pat universiteto įkūrimo jame dirbo ir kunigas, vėliau – vyskupas Mečislovas Reinys, kurį laiką ėjęs Praktinės psichologijos katedros vedėjo pareigas Teologijos – filosofijos fakultete, ir prof. Stasys Šalkauskis, vėliau tapęs net universiteto rektoriumi. Šias dvi asmenybes jungė siekis krikščioniška dvasia ugdyti Lietuvos jaunuomenę: abu profesoriai ugdymą įsivaizdavo kaip vieną prioritetinių sričių. Pranešime aprašiami dviejų profesorių – Stasio Šalkauskio ir kunigo, vėliau – vyskupo Mečislovo Reinio konceptai apie asmenybės ugdymą, aktualias to meto švietimo problemas ir jų sprendimo būdus; išryškinama šių asmenybių minčių apie visuomenės ugdymą sprendžiant šiandienos ugdymo problemas ypatumai; aptariamas profesorių Stasio Šalkauskio ir kun. Mečislovo Reinio akademinis darbas Lietuvos universitete.

Tyrimų objektai – jungtis, susiejanti kelerių šimtmečių ir įvairių šalių mokslininkus

Eugenija Rudnickaitė

*Vilniaus universitetas, Chemijos ir geomokslų fakultetas, Geomokslų institutas,
Geologijos ir mineralogijos katedra, Geologijos muziejus*

Tyrimų objektu yra ypatinga medžiaga: geležinis meteoritas turintis savo sudėtyje žalsvus skaidrius mineralo olivino intarpus. Po to, kai Peter Simon Pallas (1741–1811) 1768–1774 m. vadovaudamas ekspedicijai į centrinės Rusijos gubernijas, Volgos sritį, Uralą, Vakarų Sibirą, Altajų ir Užbaikalę pastebėjo ir nuvežė į Sankt Peterburgą kalvio Medvedevo tarp

Ubėjaus ir Sisimo upių, 250 km nuo Krasnojarsko, 1749 m. aptiktą, daugiau nei 20 metų pas kalvį prabuvusį 688 kg svorio geležies gumulą su žalsvais kristalais. Thomsonas pirmasis išgavo Widmanstätten'o figūras. Dabar radinys vadinamas Krasnojarsko meteoritu. Tokio tipo meteoritų šiai dienai žinoma apie 50. Jie vadinami pallasitais (pallasite). Vienas tokių yra Brahino meteoritas, kurio kritimas nestebėtas, pirmi egzemplioriai rasti 1810 m. 1818 m. Vilniaus universiteto mineralogijos profesorius, Ignas Horodeckis jau turėjo šio meteorito pavyzdžius ir išsiuntė juos į Paryžių Bronjarui. Pastarasis, gavęs iš Vilniaus du skirtingus geležies meteorito pavyzdžius, Horodeckio vardu pakvietė Laugier juos išanalizuoti.

Įvardytą data, 1821 metus pateikia ir Vilniaus universiteto botanikos profesorius Stanislovas Bonifacas Jundzilas (1761–1847), pagal 1821 m. liepos 19 d. gautą laišką iš pirminio šių meteoritų savininko grafo Ludoviko Rokitckio, kurio valdose juos rado Kaporenkų kaimo (prie Brahinkos upės) valstiečiai Kucovkos vietovėje, ant smėlėtų kalvų tarp pelkių beveik 21 km atstumu vienas nuo kito. 1821 m. L. Rokitckis padovanojo Vilniaus universitetui dalį vieno iš šių radinių, stipriai paveikto kalvio ugnies ir kūjo. 1822 metais padovanojo antrą nepažeistą to paties meteorito egzempliorių.

Laugier buvo pirmasis Bragino meteoritų analitikas. 1819 m. Chladni pranešė, kad Laugier šiuose palasituose rado 97–98% geležies ir 2% nikelio su kobalto priemaiša. Laugier savo tyrimus paskelbė tik 1823 m.

1822 metais išleistas prof. Andrejaus Sniadeckio straipsnis yra vienas išsamiausių to meto veikalų apie meteoritų cheminę analizę. A. Sniadeckis, kaip ir Laugier, pastebi dviejų šio meteorito, atkeliavusio į Vilniaus universitetą 1821–1822 m., masių skirtumą. A. Sniadeckis tyrimui naudojo nepažeistą egzempliorių.

Aukštųjų Kursų Medicinos skyriaus ir Lietuvos universiteto Medicinos fakulteto dėstytojų korpuso formavimas 1919–1929 m.

Angelė Rudžianskaitė

*Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos
muziejus*

Persikėlus Lietuvos Respublikos administracijai iš okupuoto Vilniaus į Kauną 1919 metų rudenį, lietuviškos aukštosios mokyklos klausimas tapo ypatingai aktualus, bet pirmiausia reikėjo sukurti organizaciją, kuri rūpintųsi universiteto pirmtako – Aukštųjų Kursų organizavimu. Į šią veiklą įsitraukė 1919 gegužės 2 d. įkurta Kauno medicinos draugija (KMD). Jos nariai skaitė paskaitas iš užsienio sugrįžusiems, mokslo nebaigusiems IV-V kurso studentams-medikams. 1919 m. rugsėjo 27 d. KMD susirinkime dalyvavęs Z. Žemaitis pasiūlė Kauno medicinos draugijai įkurti Aukštųjų kursų medicinos skyrių, kuris rūpintųsi pirmųjų kursų studentais: organizuotų stojamuosius egzaminus bei pirmų semestrų studijas. Buvo išrinkta komisija kursų programai, sąmatai ir memorandumui Lietuvos vyriausybei parengti. Komisiją sudarė KMD nariai gydytojai: J. Alekna, M. Nasvytis, J. Staugaitis, J. Žilinskas ir trys studentai medikai. Būsimų AK MS sekretoriumi buvo paskirtas Karo ligoninės vyriausiasis ordinatorius chirurgas J. Žilinskas, vedėju – gydytojas Motiejus Nasvytis. Pakviesti pirmieji lektoriai: dr. P. Avižonis, J. Alekna, J. Karuža, J. Žemgulis ir J. Žilinskas. Oficialus AK atidarymas įvyko 1920 m. sausio 27 d., o sausio 29 d. chirurgas J. Žilinskas Aušros gimnazijoje perskaitė pirmąją paskaitą AK klausytojams. 1920 sausio 23 d. KMD nutarimu į AK MS buvo pakviesta dar 13 lektorių: J. Blažys, R. Gotšalkas, J. Gudaitis-Vabalas, Pr. Mažylis, M. Nasvytis, A. Hagentornas, M. Mickis, Vl. Kairiūkštis, K. Parčevskis, J. Bagdonas, K. Oželis, J. Staugaitis ir J. Šliūpas. 1921 m. gegužės 27 d. MS pasitarime lektoriais patvirtinti dr. J. Bagdonas, Vl. Mongirdas, Vc. Viršila, Vl. Lašas, prof. L. Gogelis. Dėstyti AK MS buvo pakviesta apie 30 lektorių, kurių 25 jau turėjo med. mokslo daktaro laipsnį. Net 28 lektoriai buvo gimę Lietuvos Respublikos teritorijoje. LU atidarymo metu patvirtinta Medicinos fakulteto Taryba: prof. L. Gogelis, dr. med. P. Avižonis, farm. magistras P. Raudonikis, dr. med. A. Jurgeliūnas ir

fiziologas Vl. Lašas. Aukštieji kursai buvo pirmoji aukštoji mokykla Lietuvoje, kurioje dėstoma lietuviu kalba, jos lektoriai tapo vedančiųjų LU/VDU teorinių bei klinikinių katedrų vedėjais.

Lietuvos fiziologų indėlis į kosminę biologiją 1977–1988 metais

Alina Šveistytė, Violeta Apšegaitė, Aleksandr Jurkevič

Gamtos tyrimų centras

1977–1988 m. Lietuvos Mokslo akademijos Zoologijos ir parazitologijos institute buvo vykdomi eksperimentinių kabinų paukščiams kosminiuose laivuose auginti įvertinimai. Šį projektą vykdė Neurohumoralinės reguliacijos laboratorija bendradarbiaudama su Maskvos K. Timiriazovo žemės ūkio akademija bei SSRS mokslinio biotechninių tyrimų institutu „Biotechnika“, kuris suprojektavo ir pagamino kabinas. Projektui vadovavo laboratorijos vadovas Gabibas Cachajevs ir vyr.mokslo darbuotoja Elena Rimkutė. Tirtas ilgalaikės hipokinezės poveikis abiejų lyčių viščiukų augimui ir veisimui. Nuo pirmos iki 260 gyvenimo dienos paukščiai buvo laikomi specialiai sukonstruotose kabinose, kurios riboja paukščių judėjimą. Augantys viščiukai buvo perkeliama į didesnes kabinas. Kontroliniai viščiukai buvo laikomi standartiniuose narvuose. Hipokinezė nepaveikė patinų ir patelių kūno masės ir augimo tempų vidurkių. Pašaro suvartojimas ir baltymų įsisavinimas sumažėjo tik pirmaisiais riboto judėjimo mėnesiais. Vėliau šie parametrai nesiskyrė nuo kontrolinio varianto. Judėjimo ribojimas neturėjo įtakos kiaušinių dėjimo pradžios terminui bei padėtų kiaušinių dydžiui ir masei. Gaidžiai sunkiau toleravo hipokinezę nei vištos. Sumažėjo gaidžių, augintų riboto judėjimo sąlygomis, spermų kokybė ir testosterono koncentracija kraujo plazmoje. Po 260 dienų trukusios hipokinezės pastebimai sumažėjo santykinė sėklidžių masė. Kraujo rodikliai kito tik pirmomis hipokinezės savaitėmis. Po 100 dienų viščiukų augintų riboto judėjimo sąlygomis, kraujo rodikliai patikimai nesiskyrė nuo kontrolinio varianto. Hipokinezė nepaveikė 7 mėnesių amžiaus patinų ir patelių dujų apykaitos. Gauti duomenys rodo, kad viščiukai gali be neigiamų pasekmių jų augimui ir vystymui toleruoti ilgalaikius judėjimo apribojimus, sukeltus biotechninėse konstrukcijose.

Tęsiant hipokinezės poveikio viščiukų auginimui tyrimus iki 380 dienų, vištų dėslumas didėjo, tačiau mažėjo kalcio įsisavinimas. Kiaušinių lukštai buvo trapesni, o kai kurių kiaušinių lukštai buvo nesusiformavę. Pastoviai nyko iki visiško sustojimo gaidžių spermatogenezė. Šie ilgalaikės hipokinezės poveikio abiejų lyčių viščiukų auginimui ir veisimui tyrimų rezultatai buvo paskelbti 13 publikacijų.

Provizorius iš reikalo? – Antanas Žukauskas-Vienuoelis

Janina Valančiūtė

Lietuvos medicinos biblioteka

Balandžio 7 –ąją minėjome rašytojo, vaistininko, muziejininko, keliautojo Antano Žukausko – Vienuolio 140 metų sukaktį. Pranešimo tikslas – apžvelgti jo veiklą farmacijos srityje. Nepateisinęs tėvų lūkesčių ir atsisakęs tapti kunigu Antanas neteko jų ir dėdės vyskupo Antano Baranausko materialinės paramos, bet labai norėdamas siekti aukštojo mokslo jis išvažiavo į Maskvą dirbti mokiniu vaistinėje. 1904 m. išlaikė vaistininko padėjėjo egzaminus, o 1910 m. baigė Maskvos universiteto Medicinos fakulteto Farmacijos skyrių. Dirbo vaistinėse Maskvoje, Železnovodske, Kaliazine, Tiflise (dab. Tbilisis), Vladikaukaze. 1911 m. kartu su kitais lietuviais farmacininkais Maskvoje pradėjo leisti laikraštį „Farmaceutų reikalai“. 1918 m. grįžo į Lietuvą, Kaune dirbo dienraščio „Lietuva“ redaktoriumi. Nuo 1923 m. iki gyvenimo pabaigos (1957 m.) su pertraukomis gyveno Anykščiuose, turėjo nuosavą vaistinę. Taip pat užsiėmė visuomenine veikla ir literatūriniu darbu. Įkūrė A. Baranausko emorialinį muziejų, rūpinosi A. Biliūno atminimo įamžinimu. Dalyvavo kuriant Lietuvos šaulių sąjungą. Karo metais A. Žukausko vaistinė sudegė ir prie vaistininkystės jis daugiau negrįžo. Vaistininko darbą A. Žukauskas dirbo keturiasdešimt ketverius metus.

Arkivyskupas Mečislovas Reinys – vienas universitetų kūrėjų Lietuvoje

Aldona Vasiliauskienė

Lietuvių, ukrainiečių istorikų asociacija

Arkivyskupas Mečislovas Reinys (1884–1953) vienas ryškių XX a. pirmosios pusės asmenybių, įtakousių valstybės pozicijų įtvirtinimą, mokslo bei kultūros suklestėjimą, tautos dvasingumo stiprinimą, jos katalikiškos pasaulėžiūros formavimą, katalikiškųjų vertybių ugdymą. Kaune kuriant Lietuvos universitetą, M. Reinys buvo pakviestas ekstraordinariu profesoriumi vadovauti Teorinės psichologijos katedrai Teologijos – filosofijos fakultete. Profesorius tapo žinomas savo paskaitomis, rūpinosi studentų moksliniu lygiu, tapo žinomu katalikiškojo jaunimo mecenatu. 1931 m. tautininkams siaurinant šį fakultetą ir panaikinus psichologijos katedrą, M. Reinys kurį laiką buvo atleistas iš pareigų, o paskui dirbo tik privatdocentu. Esant tokiai padėčiai, vėl atgijo mintis steigti Lietuvos katalikų universitetą. Lietuvos episkopatas 1931 m. būsimu Katalikų universitetu pavedė rūpintis vyskupui M. Reiniui (paskirtas vadovauti Statuto rengimui). M. Reinys – Lietuvos katalikų universiteto kūrėjas – 1932 m. Apaštališkojo Sosto patvirtintas jo rektoriumi – kancleriu, bet tautininkų valdžia universiteto atidarymą atidėjo neribotam laikui. Vyskupas kantriai laukė ir tikėjo, kad katalikiškas universitetas bus atidarytas, deja, nesulaukė. Atidėjus Katalikų universiteto įsteigimo datą, idėjos nebuvo atsisakyta, todėl 1932 m. gruodžio 27 d. įregistruota Draugija Katalikų universitetui remti. Ši draugija, kuruojama vysk. M. Reinio, daug nuveikė skleisdama katalikišką mintį. Ji organizavo įvairių paskaitų ciklus – tarsi rengė studentus būsimam katalikiškam universitetui: visuomeninėmis bei Katalikų akcijos temomis (1933), visuomeninėmis bei pasaulėžiūros stiprinimo temomis (1934), teisės klausimais (1935), apie korporatyvizmą (1936), apie ideologinę Lietuvos praeitį, dabartį ir ateitį (1938), apie krikščioniškąją karo ir tarptautinės teisės doktriną (1939). O trečia mokslininkus burianti institucija Kaune, prie kurios kūrimo neabejotinai prisidėjo ir M. Reinys – Lietuvių katalikų mokslo akademija (LKMA). Ji įkurta 1922 m., tačiau pusmečiu vėliau negu Lietuvos universitetas. Akademija telkė visų mokslo sričių katalikiškos pasaulėžiūros lietuvių mokslininkus, gyvenančius ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų, siekusių mokslo bei krikščioniškosios minties ir kultūros vienybės. Tai buvo pagrindinė ir svarbiausia institucija vienijusi lietuvių katalikiškąjį

intelektualinį sąjūdį. Šio sąjūdžio aktyvus veikėjas M. Reinys – vienas LKMA iniciatorių ir pirmasis mokslinis sekretorius. LKMA suvažiavimuose (1933, 1936, 1939) buvo išrinktas į Garbės prezidiumą, skaitė paskaitas, išrinktas LKMA akademiku (1939). Ir Lietuvos katalikų mokslo akademijoje, ir Lietuvos universitete šalia mokslinio ir pedagoginio darbo M. Reiniui teko darbuotis ir administracijoje.

Visuomenės higienos švietimas Vilniaus populiariuose medicinos žurnaluose 1922–1939 metais

Aistis Žalnora

Vilniaus universiteto Medicinos fakultetas

Pirmojo pasaulinio karo sugriovimų sukelta epidemijų banga atkreipė visuomenės dėmesį į prevencinės medicinos reikšmę. Vienas iš esminių valstybės strategijos komponentų buvo visuomenės higienos švietimas, ypač sutelkiant dėmesį į švietimui imliausias visuomenės grupes- moteris ir vaikus.

Lenkijai aneksavus Vilnių tokia pati sistema, kuri veikė Lenkijoje, buvo taikoma ir Vilniaus krašte. Vilniaus Stepono Batoro universiteto Higienos katedra aktyviai dalyvavo visuomenės švietime higienos klausimais. Vietinėje ir valstybinėje spaudoje paskalbta per 50 straipsnių įvairiomis higienos temomis. Gyventojams stengtasi problemas paaiškinti kuo paprasčiau, tačiau tuo pat metu straipsniai buvo informatyvūs, suteikė pakankamai daug tikslingos informacijos, galinčios sėkmingai padėti spręsti sveikatos problemas.

Pranešėjų pavardžių rodyklė

Aleksandravičius Vygandas	7
Apšegaitė Violeta	24
Bacevičius Egidijus	8
Banionis Juozas	9
Būda Vincas	10
Čiurlionis Jonas	11
Girininkaitė Veronika	12
Gudienė Vilma	13
Jakimavičius Algimantas	14
Jurkevič Aleksandr	24
Juzefovičius Romualdas	15
Klimka Libertas	16
Kondratas Ramūnas	3
Lignugarienė Asta	13
Miežutavičiūtė Vitalija Janina	17
Noreika Alvydas	18
Petrauskienė Laima	20
Pipiras Nerijus	21
Rudnickaitė Eugenija	21
Rudžianskaitė Angelė	23
Šveistytė Alina	24
Valančiūtė Janina	25
Vasiliauskienė Aldona	26
Veilentienė Audronė	15
Žalnora Aistis	27